

"חיים מלאים"

פרשת חיי שרה - הרב אבי גולדברג הי"ד

השולחן ערוך פוסק בהלכות תפילה (או"ח, סי' קא, סע' א) כך:

המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין באבות. ואם לא כיון באבות - אף על פי שכוין בכל השאר יחזור ויתפלל.

פסיקה זו מבוססת על הגמרא בברכות (לד,ב)¹ ומקורות נוספים.

רש"י על הגמרא שם² פירש שהסיבה שברכת אבות קיבלה מעמד כל כך חשוב ומשמעותי ביחס לתפילה היא מפני שהיא תחילת התפילה וחוסר כוונה בהתחלה רומז על היחס לתפילה כולה.

המשנה ברורה³ כתב שהחשיבות של ברכת אבות הוא בעובדה שהיא "סידור שבחו של מקום", ובערוך השולחן⁴ הוסיף טעמים נוספים ובהם - שהברכה פותחת וחותמת בברוך, וכן שהיא סמוכה לגאולה (גאל ישראל) ומוזכרת בה הגאולה.

בסוף דבריו של ערוך השולחן מוזכרת הערה, שנראית בעיני כעיקרית וחשובה: "וגם זכות שלושת אבות יש בברכה זו".

במילים אחרות, חשיבותה של ברכת אבות, כשמה כן היא, הקשר החשוב והמהותי שלנו לאבות האומה!

בתפילה, אנו מזכירים פעמים רבות את האבות. תפילות רבות פותחות באמירת "אלוקינו ואלוקי אבותינו". הרמב"ן מפרש פעמים רבות בספר בראשית⁵ את הפסוקים כבאים ללמד ולהורות לנו - "מעשה אבות סימן לבנים". מהי אותה חשיבות ביחס ובקשר שלנו אל האבות?

הנושא המרכזי בפרשתנו הוא שליחותו של אליעזר עבד אברהם וחיפוש אישה ליצחק. ראשית התורה מספרת את שאירע, ולאחר מכן מספר אליעזר ללבן ובתואל את כל הקורות אותו בפרטי פרטים למרות שהיה ניתן לקצר ולאמר - "ויספר להם העבד את כל אשר קרה..."⁶. התורה משקיעה לא פחות משישים ושבעה פסוקים על נושא זה, הרבה יותר מנושאים חשובים רבים אחרים בתורה. חז"ל התקשו באריכות הלשון הזאת, וקבעו (בראשית רבה ס, ח):

¹ **משנה**. המתפלל וטעה - סימן רע לו... - גמרא. אדייא [על איזו ברכה שנינו שטעו בה נחשבת כסימן רע]? אמר רב חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי: באבות. איכא דמתני לה אברייתא: המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכוין בכולן - יכוין את לבו באחת; אמר רבי חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי: באבות. אמרו עליו על רבי חנינא וכו'. מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי, דאמר קרא: בורא נבי שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו. [נציין כי הרמב"ם (תפלה פ"ד, הל' א) כתב ש"אם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל", ומשמע שהכוונה מעכבת בכל התפלה, ולאורה תמוה שהרי פסק גם כסוגיון [שם יא], וכתב הגר"ח שכוונת פירוש המילים אינה חלק מעצם התפלה, ואינה מעכבת אלא ב"אבות", [כי אף שתפלתו נחשבת תפלה, חוזר על התפלה כדי לכוין בה], אך הכוונה שעומד לפני ה', היא מעצם מעשה התפלה, ואם אינו רואה את עצמו כעומד לפני ה' הרי הוא כמתעסק, ולכן כוונה זו מעכבת בכל התפלה, כי נחשב כמדלג את התיבות שלא כוון בהם כך, ונפקא מינה שאם אין דעתו מיושבת להבין את התיבות, אך יכול לכוון שעומד לפני המלך, חל עליו חיוב להתפלל [וראה עמק ברכה תפלה, וקהלות יעקב כו]. אך המ"ב [קא ג] כתב שאם אינו יכול לכוון באבות לא יתפלל, ומשמע שנקט שאם לא הבין את ביאור ברכת אבות נחשב כמו שלא אמרה כלל, ולכן כתב בבח"ל [ד"ה יכוין, והאידנא] שהשומע מש"ץ שאינו מבין, אינו יוצא, אף שנחשב כאילו הוא עצמו אמר הברכה, והוא כיוון ביאור התיבות, שהרי חסר בעצם מעשה התפלה של הש"ץ, ובאמת אם לא כוון היה ראוי שיפסוק, ולא יאמר שאר הברכות לבטלה, אלא שיכול לשמוע אבות בחזרת הש"ץ, ואז ימשיך בתפלתו [וראה ריטב"א ל ב]. וכן נקט החזו"א [בגליונות], שאם אינו יכול לכוון בתיבות התפלה, אף שיכול לכוון שעומד לפני המלך לא יתפלל, והוכיח כן ממה שאמרו לעיל [ל ב] לעולם ימוד אדם עצמו וכו'. ועל דברי הגר"ח השיג, שכל העומד בתפלה יש לו ידיעה קלושה שהוא עומד לפני ה', ואף שאין די בזה לכתחילה, אינו חשוב מתעסק, וכתב עוד, שאין אדם יכול לכוון כל התפלה שהוא עומד לפני המלך, ובהכרח שחיוב זה רק כשעומד להתפלל, ובזמן התפלה יוצא משום שסתמא לשמה, וראה אבי עזרי [תפלה פ"ד, הל' א] ומנחת שלמה [ח"א סי' ב]. ובבה"ל [שם ד"ה המתפלל] הביא שהרשב"א [יג,ב] כתב לגבי ק"ש שלא יהרהר אפילו בין תיבה לתיבה, כי אינה כוונה גרידא, אלא שיהא מצבו כממליך קוב"ה על עצמו, ודימה ברכת אבות לק"ש, אך באגרות משה [או"ח ח"ה, סי' ה] נחלק בזה].

² רש"י מסכת ברכות דף לד עמוד ב ד"ה באבות: "באבות - שהוא תחלת התפלה, רמז הוא שאין חפץ בה".

³ משנה ברורה סימן קא ס"ק ג: **באבות** - כי הוא סידור שבחו של מקום ע"כ אינו בדין שיהא או פונה לבבו לדברים אחרים [ג] ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחלה. ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתתישב דעתו שיהיה יוכל עכ"פ לכוין באבות.

⁴ ערוך השולחן אורח חיים סימן קא סעיף א: המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולם לפחות יכוין באבות [ספ"ה] משום דברכה זו מתחלת בברוך ומסיימת בברוך וכמה שמות נזכרו בה אלהינו ואלהי אבותינו והיא סמוכה לגאל ישראל [מהרש"א] וגם בה עצמה נזכרת הגאולה ומביא גואל וכו' וזה שאמרו בגמרא [ל']. לעולם ימוד אדם עצמו אם יוכל לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל קאי ג"כ באבות [טור] ואם ישער שבאבות יוכל לכוין אף שבאחרות לא יוכל לכוין יתפלל ואם גם באבות לא יוכל לכוין אל יתפלל [וגם זכות ג' אבות יש בברכה זו].

סעיף ב: וכיון דעיקר הכוונה הוא באבות לכן כתבו הטור והש"ע דאם לא כיון באבות אף ע"פ שכוין בכל התפלה צריך לחזור ולהתפלל ורבינו הרמ"א כתב דהאידנא אין אנו חוזרין בשביל חסרון כונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א"כ למה יחזור עכ"ל ומה שפסקו בסימן ס"ג דאם לא כיון בשמע ישראל חוזר זהו מפני שאינו אלא פסוק אחד ובנקל לכוין וכמ"ש שם ומ"מ נ"ל דאם אומד עצמו מקודם שלא יוכל לכוין באבות גם האידנא לא יתפלל אך תמיהני למה לא הביאו בש"ע דין זה כלל ובשלמא הרמב"ם שלא הביא זה א"ש משום דכבר פסק בפ"כ כפי דינא דגמרא דעירובין שהבאנו בסימן צ"ח ממילא נכלל גם מאמר זה אבל להש"ע שפסק שם דעכשיו אין נזהרין בכל זה כמ"ש שם למה לא הביאו זה אלא ודאי צ"ל דאינהו ס"ל דגם במאמר זה א"א לנו לדקדק ולפ"ז האידנא ליתא להך דינא ונסמך על מאמרם דיכולני לפטור וכו' וצ"ע:

⁵ בר' ד"ז; בר' כו,כט

"אמר רבי אחא: יפה שיחתן של עבדי בתי אבות מתורתן של בנים, פרשתו של אליעזר שנים ושלושה דפים הוא אומרה ושונה, ושרץ מגופי תורה ואין דמו מטמא כבשרו אלא מריבוי המקרא (כלומר מריבוי של אות אחת, או דיוק קטן אחר)".

הרב קוק התייחס לדברי חז"ל אלו באומרו (אורות התחייה, יד):
"ניצוץ אחד מאור חיי האבות... הוא נעלה ונשגב מכל הקדושה הגלויה שבתוכן של אמונה ויראה, תורה ומצווה, של ההמשך המועתק מספיחי ספיחים של בנים".

הקשר שלנו לחיי האבות, הינו יסוד גדול מאוד באמונה היהודית, עד כדי כך שאפילו שיחתו של אליעזר מקבלת מקום חשוב בתורתנו.

נראה שהתורה לא מעוניינת רק בקיום מצוות פורמאלי, אלא בחיים שלמים, המלאים כולם ביראת ה'.

שאלתו המהדהדת של רבי יצחק ברש"י הראשון – "לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מהחודש הזה לכם, שהיא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל, ומה טעם פתח בבראשית?" – מתעצמת לכאורה בלימוד האריכות בפרשתנו.

אבל נראה שהתורה אכן איננו ספר מצוות בלבד, ולא ספר חוקים יבש. התורה הינה דרך חיים מלאה, המדריכה אותנו לחיים שלמים של יראת שמים.

לא רק חיי חולין בתוספת כמה מצוות ורגעי קדושה, אלא הכוונה לחיים שגם אם אמנם מכילים עשייה חולית אנושית ויומיומית – אך הכיוון הכללי מכון כולו ליראת שמים, ולנוכחותו של הקב"ה בכל מעשינו.

נראה שרעיון זה, הינו העומד בשורש הפירוש של פירושים רבים לפסוקים ארוכים אלו של חיפוש האשה ליצחק. כשמשווים את התיאור בפתיחת הפרשה לתיאור המאורעות בדברי אליעזר מוצאים לא מעט שינויים. חלק מן הפרשנים ראו בשינויים מסוימים מסר משמעותי לחיים – וכך לדוגמא מפרש הרשב"ם באופן כללי:
"כל אריכות הדברים, להודיעם שמאת הקב"ה יצא הדבר".

באופן דומה פירש הרשב"ם גם את הסיבה לעצם הנאום של אליעזר, וההקפדה שלו לספר את המאורעות דווקא לפני האכילה:
"אחרי שראה שהקב"ה הסכים על ידו, לא היה לו להתעסק באכילה ושתייה תחילה".

אליעזר עבד אברהם, שגדל וחי בביתו של גדול האומה, מלמד אותנו באריכות לשונו, ובדבריו המדויקים, התייחסות נכונה לחיים. ראשית, בהגיעו לבאר מתפלל העבד, ומבקש סיוע מהקב"ה. לאחר מכן בוחר העבד ניסוי בו הוא בוחן את האשה, ובניסוי הזה הוא מחפש חסד, עשייה טובה בעולם. בהמשך, אליעזר "מִשְׁתָּאָה לָהּ מִחֵרִישׁ לְדַעַת הַהֲצִלִּיחַ ה' דָּרְכוֹ אִם-לֹא", וכשהוא מבין שהקב"ה אכן סייע על ידו – הוא קד ומשתחוה לה', ומברך "בָּרוּךְ ה' אֱלֹקֵי אֲדֹנָי אֲבֹרָהָם אֲשֶׁר לֹא-עָזַב חֲסִדוֹ וְאַמְתּוֹ מִעַם אֲדֹנָי...".

ואכן לאחר התיאור הכל כך מפורט, הטבול בעוצמה של אמונה, של ביטחון בה', ושל תחושת השגחה וליווי – עונים לבן ובתואל: "מֵה' יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נוֹכַל דַּבֵּר אֵלָיָהּ רַע אוֹ-טוֹב!"

האם נוכל גם אנחנו לחיות כך?
להיות קשורים כל כולנו לקב"ה בכל שלב של חיינו; לראות בכל דבר איך שהוא יוצא מה'?

התורה מאריכה, בשיחתן של עבדי אבות, ללמדנו חיים מלאים של משמעות, של אמונה, ושל עשייה מתוך תחושת שליחות ומתוך עוצמה של יראת שמים.